

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

КУЛИКОВ Федір Іванович

КАНОН ПРОПОРЦІЯ У СИСТЕМІ ЄГИПЕТСЬКОЇ

ВЕЛЬМОЖНОЇ ГРОБНИЦІ СТАРОГО ЦАРСТВА

07.00.02 - всесвітня історія

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

ДИСЕРТАЦІЇ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО

СТУПЕНЯ КАНДИДАТА ІСТОРИЧНИХ НАУК

Дніпропетровськ - 1996

AB 34.4602

Дисертацією є рукопис
Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії
Дніпропетровського державного університету

Науковий керівник - доктор історичних наук, професор
Сиротенко Василь Трохимович
Офіційні опоненти - доктор історичних наук, професор
Ковальова Ірина Федорівна,
- кандидат історичних наук
Большаков Андрій Олегович

Провідна організація: Інститут сходознавства НАН України (м. Київ)

Захист відбудеться "15" травня 1996 р.
о 13 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.03.01.15 при
Дніпропетровському державному університеті за адресою:
320625, ДСП, м. Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 72, університет,
корп. 1, ауд. 307.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Дніпропет-
ровського державного університету.
Автореферат розісланий "13" квітня 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради, кандидат історичних
наук, доцент

Л. С. Тутік

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00740464 (P)

Загальна характеристика роботи

Актуальність проблеми

Дослідження давньоєгипетського поховання, функціонуючого як система та вивчення канона пропорцій, є до теперішнього часу зовсім незалежними один від одного напрямками в єгиптології. Причина цього полягає в сучасній, часто не виправданій вузькій спеціалізації наукового життя, при якій проблема канона традиційно знаходиться у віданні істориків культури, схильних недооцінювати важливість ідеології, які розглядають світогляд і релігій, звичайно, як фактори, що не впливають на художню реалізацію ідей. В результаті, не дивлячись на те, що більшість дослідників визнає існування канона пропорцій, сам механізм побудови пропорціональної фігури та загальну закономірність метричного співвідношення частин зображень знайти до цього часу не вдається. Між іншим, те, що ми називаємо давньоєгипетським мистецтвом, в більшості випадків позбавлено індивідуального художнього творчого начала, є прояв ідей світоглядного характеру, їх матеріалізація, продукт мислення, відмінного від нашого, іншого відношення людини до світу, іншого сприймання простору та часу. Внаслідок цього давньоєгипетське мистецтво є для історика одним із основних джерел вивчення світогляду людини III тис. до н.е. Значення дослідження настінних рельєфів незмірно зростає в зв'язку з характерними особливостями всієї давньоєгипетської цивілізації: вона постає перед нами майже виключно як образотворче мистецтво (культура "ка"), тому що більша частина пам'яток носить в тій чи іншій мірі образотворчий характер і має властивості зображення. Останнє ж, у свою чергу, ввібрало в себе риси архітектурної споруди. В зв'язку з цим вияв-

лення закономірностей функціонування єгипетської образотворчості має велике значення для історико-культурних побудов найрізноманітнішого виду. Ми не одержимо про давньоєгипетську гробницю достатньо повного уявлення, якщо будемо розглядати її архітектуру у відриві від зображень, які там знаходяться. Єгипетська вельможна гробниця Старого царства є складна система, в якій архітектурні та образотворчі компоненти взаємопереплетені, взаємодіють один із одним, на різних структурних рівнях, що мають глибоку світоглядну підоснову. Вона є не що інше, як модель всесвіту (побудована для двійника людини), осмислена і освоєна свідомість у відповідності з призначенням і вимогами культу, з налагодженою мережею зв'язків багатьох компонентів. Вивчення канона пропорцій у тісному зв'язку з внутрішньою будовою поховання відкриває нові горизонти в дослідженні структурних рівнів, з'являється можливість побачити взаємозв'язок між зображеннями та між компонентами гробниці, з якими ці зображення пов'язані на рівні канону пропорцій, тобто описати єгипетську мастабу через установаження її структури-мережі зв'язків та співвідношень всередині системи, виявити ієрархічність компонентів та ін. Завдяки цьому з'являється нова унікальна можливість зрозуміти основи світогляду, проникнути в глибини світосприйняття, наочно побачити і вивчити світ таким, як він уявляється людині III тис. до н.е.

ЛНБ України ім. В. Стефаника

Відділ рукописів та стародруків

Ступінь вивченості тематики

Проблема канона пропорцій у давньоєгипетській образотворчості виникла в другій половині XIX ст. на хвилі систематизації обширного матеріалу дослідження некрополей, представлених експедиціями Р.Лепсиуса, О.Маріста, Г.Масперо. Особливу увагу звернуло іконографічне оформлення гробниць, в якому важливу роль відігравали величезні, в порівнянні з іншими фігурами, зображення вмерлого. Невдовзі було помічено, що вся безліч зображень господаря усипальниці легко зводиться до декількох іконографічних типів. Серед вчених це породжувало впевненість у використанні єгипетськими художниками обмеженої кількості прийомів їх побудови, які, начебто, дозволяли зберігати в різноманітних пам'ятниках певні пропорціональні співвідношення між частинами фігури, тобто канон пропорцій, які зводили всі фігури до єдиного еталону. Погляди ці, здавалося, знаходили зримі підтвердження в збережених на деяких рельєфах вертикальних розмітках та квадратних сітках, що розглядаються, звичайно, як основний інструмент майстра для побудови пропорційної фігури. Єгиптологами традиційно виділяється два канона пропорцій. Висота фігури чоловіка, який стоїть, до лінії парика на лобі, згідно з першим канонном, складає 18 квадратів сітки та 21 квадрат, згідно з другим каноном¹. Розміщення точок на вертикальних розмітці, як

1. Lepsius R. Die Langenmasse der Alten. - B., 1884; On me, Denkmaler aus Aegypten und Aethiopien. Text, B. III - B., 1897; Prissed'Avannes Histoire de L'art egyptien. - Paris, 1879; Feucht E. Hilfslinien I LA, - Wiesbaden, 1975, s.1205.

і правила побудови фігури по квадратній сітці, а, отже, і структура зображення визначалися, як вважають прихильники канона, особливою системою метрології, в основі якої лежала деяка універсальна одиниця виміру. Як за таку Р.Лепсиусом була запропонована довжина ступні (фут), а висота всієї фігури складала у нього 6 футів. Г.Вілкінсон віддав перевагу відстані від підстави до щиколотки, Прісс д'Авенн та М.Бланк, орієнтуючись на єгипетську метрологію, вибрали середній палець руки, М.Мьоррей – висоту голови, Г.Зенк – квадрат сітки, а В.Іверсен – "малий лікоть"¹. Не дивлячись на безліч теорій, автори їх, як правило, використовують ілюстративний метод доказу істинності своїх поглядів: промірється обмежена кількість зображень із збереженими слідами розмітки, а ті з них, що можуть підтвердити погляди автора, публікуються в роботі. Оснований на цьому методі результат напряду залежить від суб'єктивних поглядів вченого. А сам метод базується на розповсюдженні серед мистецтвознавців думці про тотожність сучасної і давньої свідомості. В результаті не враховується реальність єгипетського життя, окреме зображення розглядається як закінчена форма, не пов'язана з іншими подібними рельєфами, без урахування положення всередині гробниці і т.п. Набагато успішніше дослідження єгипетської гробниці як системи². Єгиптологами виділяється цілий ряд структурних рівнів

1. Robins G. Composition and the Artist's Squared Grid | Journal of the American Research Center in Egypt, v. XXVIII, 1991; Senk H. Die Proportionskanon in der ägyptischen Rundbilderei | Archiv für Orientforschung. Bd 9, 1933; Iversen E. Canon and Proportions in Egyptian Art. - London, 1955

2. Вольшаков А. О. Системный анализ староегипетских гробничных комплексов [ВДИ, 1986, N 2, с. 98-137; Harpur Y. Decorations in Egyptian Tombs of the Old Kingdom. - London - New York, 1987

функціонування, найважливіші із яких - взаємозв'язок між оформленням наземної та підземної частинами поховання, іконографією сцени та її розміщенням всередині приміщення та ін. Вивчення гробниці як системи та дослідження канона пропорцій представляють два, зовсім незалежних напрямки в єгиптології. Нких-небудь спроб об'єднати їх не було.

Мета та основні завдання дослідження

Мета роботи - показати, що давньоєгипетська вельможна гробниця періоду Старого царства представляє собою складну систему, один із компонентів якої - настінні зображення, нерозривно пов'язаний із архітектурою поховання, функціонує в системі не тільки на іконографічному рівні, але, що дуже важливо, і на рівні співвідношення пропорцій частин фігури (канона пропорцій) - на ще одному, нам поки що зовсім невідомому рівні.

Для досягнення поставленої мети дисертанту необхідно було вирішити такі завдання:

- Розглянути розвиток вельможного поховання на протязі періоду Старого царства, місце та функції настінних зображень.
- Показати, що єгипетська вельможна гробниця представляє собою складну систему, архітектурні та образотворчі компоненти якої тісно пов'язані між собою та функціонують на різних структурних рівнях.
- Вияснити, яке істинне співвідношення розмірів частин зображення господаря гробниці в багатьох рельєфах і чи можна їх вважати побудованими за єдиним еталоном.
- Використовуючи системний аналіз, розглянути пропорції окремих фігур у взаємозв'язку з пропорціями інших однотипових

зображень.

- Виділити загальну закономірність взаємодії фігур у малій групі зображень за допомогою особливого співвідношення їх розмірів.

- Показати, що зображення господаря гробниці не були незалежними один від одного завершеними формами, а межі зображення поширювалися за грані контура.

Хронологічні рамки

Вибір дисертантом хронологічних рамок дослідження обумовлений особливостями розвитку єгипетської державності і культури, Старе царство, до якого традиційно відносять час правління царів III-UI династій, вважається часом становлення і утвердження економічних, соціально-політичних і ідеологічних основ держави. Характерні для цього періоду риси зберігався на протязі розвитку всієї наступної історії. В цей час відбувається формування типу єгипетської гробниці як системи, стіни камер і каплиць покриваються рельєфами, які до кінця UI династії заповнили всі вільні місця. Іконографічний канон остаточно закріплюється в зображеннях під час I-II династії, а квадратна сітка, за думкою деяких спеціалістів, використовується уже в палатці Нармера. До того ж, пам'ятники цього часу відрізняються тією особливою ретельністю виконання, яку ми вже не часто побачимо в наступні періоди. Пам'ятники ще пізнішого Середнього царства не такі численні і ділячи до нас ще в більш гіршому стані.

Джерельна база дисертації включає в себе публікації результатів дослідження основних некрополей періоду Старого царства за останні сто років. Дисертантом був використаний

матеріал більше ніж ста гробниць, більшість із яких представляє собою складні архітектурні комплекси. Із величезної маси матеріалу були виділені і промірені більше ста п'ятдесяти зображень господаря поховання, досить добре збережених та адекватно представлених у публікаціях. Серед використаних джерел перш за все слід виділити багатотомну працю австрійського єгиптолога Г.Юнкера - результат багаторічної копінкової роботи в некрополі Гіза¹, дослідження єгипетських вчених С.Хассана, А. Абу-бакра, А.Бадаві, Ф.Пітрі, Г.Альменмюллера та ін.²

1. Junker H. Giza I-XII - Wien - Leipzig, 1925-1955

2. Abu-Bakr A. M. Excavations at Giza 1949 - 1950. - Cairo, 1953; Altenmuller H. A., Moussa M. Old Kingdom Tombs at the Causeway of King Unas at Saggara. The Tomb of Nefer and Ka-hay. - Mainz, 1971; Badawy A. The Tombs of Iteti, Sekhem - cankh - Ptah and Kaemnofert at Giza. - Los Angeles - London, 1976; Он же, The Tomb of Nyhetep Ptah at Giza and the Tomb of Ankhmahor at Saggara. - Los Angeles - London, 1978; Bollacher M., Weigall A. E. Die Mastaba des Gem-ni-kai. - Leipzig, 1911; Brunner - Traut E. Die altagyptische Grabkammer Seschemnofers III aus Giza. - Mainz am Rhein, 1977; Davies N. The Mastaba of Ptahhetep and Akhetetep at Saggara. - L., 1900; Duell P. The Mastaba of Mereruka. I-II. - Chicago; Hassan S. Excavations at Giza. I-IX. - Oxford - Kairo, 1929 - 1960; Moussa A., Altenmuller H. A. The Tomb of Nefer and Kahay - Mainz, 1971; Petrie F. W. Deshases. - L., 1898; Quibell I. E. Romesseau. The Tomb of Ptahhetep and Akhetetep. - L., 1898; Simpson W. K. The Mastaba of Qar and Idu. - Boston, 1976; Он же. The Mastabas of Kawab, Khafkhufo I and II, G. 7130-70, and 7150, and Subsidiary Mastabas of Street 7100. - Boston, 1978; Wild H. Le Tombeau de Ti. fasc. II - Caire, 1953

Наукова новизна дисертації заключається перш за все в тому, що проблема канону пропорцій вперше в єгиптології розглядається з історичних позицій, у контексті функціонування гробниці як системи. Автор робить спробу дослідити зображення як один із компонентів цієї системи, в якій фігури господаря поховання пов'язані між собою з архітектуров внутрішніх приміщень не тільки на іконографічному рівні, але і на рівні співвідношення розмірів зображень. Однією із особливостей дисертації є використання автором при вивченні канона пропорцій і системи взаємозв'язку зображень всередині гробниці широкого кола джерел, що, безумовно, вплинуло на вибір методів дослідження.

Методи дослідження

Специфіка мети дослідження і джерел бази запропонованої праці визначили порядок використання і особливе поєднання спеціально історичних і кількісних методів.

Спочатку необхідно було провести проміри фігур, математичне абстрагування одержаних результатів, їх фіксацію з наступним математичним опрацюванням, упорядкувати шляхом методу групування, використати графічні методи і т.д., тобто застосувати кількісні методи обробки матеріалу, не зовсім звичайні для традиційної єгиптології. Після цього автору була надана можливість використати метод синхронізму, діахронологічний метод, метод класифікації або систематизації, системно-структурний метод, який представляє цілісний підхід до джерел, вивчення явища як єдиної складної системи, що складається з ряду підсистем.

Особистий вклад в розробку теми

- Виділена світоглядницька основа давньоєгипетського іконографічного канона. Причина його появи та довге збереження напротязі тисячоліть пов'язується з особливостями світогляду єгиптян, з особливим призначенням єгипетських настінних рельєфів.

- Виявлення ще один структурний рівень функціонування гробниці як системи: відзначення зв'язок зображень померлого в подібні жреця-сема з внутрішнім устаткуванням гробниці.

- Продемонструвавши новий підхід до проблеми, дисертант на графіках наочно показав істинне співвідношення вертикальних і горизонтальних пропорцій у певній множині зображень.

- Опираючись на результати аналізу матеріалу, дисертант спробував доказати, що єгипетський майстер не використав у своїй праці квадратну сітку в тому призначенні, як ми це уявляємо, а всі фігури не будувалися за яким-небудь одним еталоном, як це прийнято думати.

- Проведений критичний аналіз теорії англійського вченого Б.Іверсена - однієї з найбільш розроблених у досліджуваній тематиці.

- Відмовившись від традиційного погляду на давньоєгипетське зображення господаря гробниці як на замкнуту систему, закінчену форму, розміщену поряд, але не пов'язану з іншими подібними рельєфами, дисертант розширив межі системи за рамки абризу зображення.

- Виявлено, що давньоєгипетське гробничне зображення як компонент системи здатне взаємодіяти з іншими компонентами на принципово новому структурному рівні - за допомогою

особливого поєднання розмірів частин фігур всередині групи рельєфів. Виділені основні закономірності подібної взаємодії.

Теоретична і практична цінність,

Зроблені під час дослідження висновки можуть направити вивчення єгипетського канона пропорцій у зовсім інше русло. Виявлення принципово нового структурного рівня функціонування поховання представляє додаткові можливості для його поглибленого вивчення. Система взаємозв'язку настінних рельєфів на рівні співвідношення їх розмірів і сам характер зв'язку зображень допоможуть нам виявити глибинні основи світогляду єгиптян, по-іншому поглянути на природу давньоєгипетської гробниці. Практична цінність дисертації полягає в тому, що її матеріал може бути використаний при читанні університетського курсу історії давнього світу, при підготовці спецкурсів та спецсеінарів, складанні тематичних довідників та фундаментальних робіт з історії Єгипту і світової культури.

Апробація роботи

Дисертація обговорена і рекомендована до захисту на засіданні кафедри всесвітньої історії Дніпропетровського державного університету. Основні положення дослідження знайшли своє відображення у двох депонованих працях автора.

Структура дисертації визначається поставленими завданнями. Праця складається зі вступу, основні положення якого були викладені в першій частині автореферату, трьох глав, висновку, списку використаних джерел та літератури і додатку.

Зміст дисертації

Перша глава "Архітектура та настінні зображення старогіпетського вельможного поховання" складається з трьох параграфів. В першому спостерігається процес розвитку давньогіпетського поховання з архаїчного періоду до часу кінця Старого царства, місце та роль окремих елементів архітектури в забезпеченні померлого посмертним існуванням. Поява мастаби, як типу вельможного (а спочатку і царського) поховання, всі зміни в архітектурі, частково, поява і розвиток каплиці в наземній частині поховання; перенесення акценту з суботруктури на суперструктуру з певними змінами в уявленнях про посмертну долю людини і способах підтримування його культу. Розглядається внутрішнє обладнання мастаби та функціональне призначення її архітектурних компонентів - несправжніх дверей, жертovníка, сердаба та ін.

В другому параграфі вивчається ряд питань, які стосуються проблеми давньогіпетського гробничного рельєфу. Розглядається його призначення, проводиться короткий огляд найбільш поширених сцен, простежуються загальні закономірності їх розміщення всередині каплиці. Образотворче оформлення гробниці набуває більшого значення з періоду правління ІУ династії: з цього часу з тіла мастаби назавжди зникають численні склади з жертвеним посудом та Іжев, які там зберігаються, а стіни наземних приміщень покриваються рельєфами, що заповнили при У династії всі вільні місця суперструктури. З кінця У дин. вони появляються навіть у підземній частині мастаби, не дивлячись на те, що їх близьке сусідство з тілом померлого вважалося раніше недоступним. Такий бурхливий розвиток настінних зображень пояснюється розширенням уявлення

про одну з основних сутностей людини - його "ка". Після смерті єгиптян продовжував існувати як уявний образ, що ви-никав у головах людей живущих. Щоб він із часом не зник, зо-браження вмерлого появляється на стінах його поховання в при-стойній для нього обстановці (світ "ка"). Для того, щоб цей світ-двійник міг успішно функціонувати, художнику необхідно було притримуватися певних умовностей, а саме, зображення повинне було бути побудованим із використанням жорстких пра-вил канону. Незвичайний для європейця розворот єгипетської фігури, зображення тварин, птахів та предметів, їх своєрідна "розпластаність" на площині стіни дозволяла всякому рельєфу виконувати роль "ка" та несправжніх дверей, за допомогою яких зображення перетворювалось у двійника зображуваного. Застосу-вання перспективи змінило б до невпізнаності "образ виходжен-ня" і зробило б існування світу-двійника неможливим. Основне зображення господаря гробниці дуже виділяється своїми роз-мірами, завдяки чому воно здатне охопити "огляданням" всі розміщені спереду ярусами сцени, "відтворити в пам'яті" зна-юмі образи земного світу і заповнити внутрішні приміщення світом-двійником.

В третьому параграфі першої глави єгипетська вельможна гробниця розглядається як система у взаємозв'язку архітектур-них та образотворчих компонентів, функціонувачи на різних структурних рівнях. Дисертант не ставив перед собою завдання всебічного дослідження цієї проблеми, яка є дуже складною і як та, що вимагає багаторічної копійки праці. Відзначається уже відомий єгиптологам зв'язок між оформленням субструктури

та суперструктури, при якій зміна одного компоненту з необхідністю приводять до зміни іншого, типом сцени і її розміщенням всередині гробниці.

Особливу увагу було приділено зображенню господаря поховання. Дисертантом відзначений взаємозв'язок між іконографією рельєфу і його розміщенням всередині приміщення: зображення померлого, яке представляє його в образі жерця-сема так чи інакше, але пов'язане з проходом, будь то вхід у каплицю, несправжні двері, простір між колонами та ін. Помічені виключення були проаналізовані, що дозволило зробити ряд спостережень щодо особливостей старосгипетського світосприймання, частково, проблеми так названого аспективного мислення єгиптян, висунутої німецьким єгиптологом Г. Шефером. Дисертантом поставлена проблема незвичайного зображення (що розходить з однієї точки) руху парних процесій із приношеннями, яке передає начебто рух, перпендикулярний площині стіни. Друга глава "Структура пропорцій основних зображень господаря гробниці" складається з двох параграфів.

В першому параграфі на основі широкого кола джерел (вперше в єгиптології) досліджуються пропорції фігур господаря поховання, взяті за її вертикальними показниками. Дисертант спробував в'яснити, чи будувалися всі фігури давньоєгипетським майстром за яким-небудь одним еталоном з використанням квадратної сітки або вертикальної розмітки, як це прийнято думати, чи подібних загальних правил для всіх зображень не було. Отже, чи представляли ці зображення однотипові закінчені форми, не пов'язані між собою на структурному рівні співвідношення пропорцій, чи такий зв'язок в принципі мож-

ливий. Було промірено біля ста п'ятдесяти рельєфів, дані дослідження були піддані математичній обробці, розміщені на графіках та схемах. Варіаційний розмах (максимальна амплітуда коливання показників) рівнів положення різних частин фігур по вертикалі часто досягає значної величини - 6-8% і навіть 10% від висоти фігури до лінії парика на лобі (I hpt), що набагато перевищує розміри квадрата розмічальної сітки. Постійні пропорції не збереглися художником навіть під час роботи із зображеннями, об'єднаними стінами однієї гробниці.

В другому параграфі досліджуються пропорції зображень господаря гробниці, взяті за її горизонтальними показниками. Крім цього, подається критичний аналіз монографії англійського єгиптолога Е.Іверсена - автора однієї з найбільш розроблених теорій з проблеми канона пропорцій. Варіаційний розмах горизонтальних показників досить високий і складає 6-8%, а в окремих випадках досягає 10% від висоти фігури в I hpt. Так як варіабельність іноді така велика, що перевершує розміри квадрата розмічальної сітки (5,5%), то використання розмічальної сітки просто беззмістовне, а, значить, вона і не застосовувалася в тому призначенні, як ми собі уявляємо. На основі цього дисертант стверджує, що в Єгипті Старого царства не було канона для побудови фігур із относитивним поєднанням пропорцій, а, значить, яка-небудь уніфікація внутрішньої структури беззмістовна, і єдиний для багатьох рельєфів спосіб побудови відшукати неможливо. Окреме зображення господаря гробниці, яке розглядається з точки зору його співвідношення розмірів не має закінченості форми, а,

отже, не може розглядатися як те, що знаходиться в аспектному співвідношенні з іншими подібними рельєфами. Аналізуючи теорію Е.Іверсена, дисертант вияснив, що більше 70% промірених фігур стоячого господаря гробниці не відповідають вимогам його першого канона, а, отже, "малий лікоть" не міг бути єдинов для всіх зображень базової одиниці при побудові.

Третя глава "Досвід системного аналізу первинного канона в парних гробничних рельєфах і проблема закінченості форми в давньоєгипетському світогляді" базується на відмінному від традиційного погляді на давньоєгипетське зображення як на закінчену форму, обмежену абрисом рельєфа. Досліджуючи парні зображення господаря поховання на косяках входу в каплицю, колонах та ін., дисертант спробував доказати, що між рельєфами існує зв'язок не тільки на рівні іконографії, але і на рівні особливого співвідношення їх розмірів, тобто, що система вельможної гробниці може функціонувати на принципово новому структурному рівні. Результати аналізу більше двадцяти рельєфів показує, що кожна з фігур будувалася з урахуванням пропорцій парного їй зображення. До уваги бралися тільки ті пропорції, які мають основу в розмірах опущеної вниз правої руки і тому загальну сітку сполучень пропорцій, навіть у межах пари, повністю встановити не вдалося. Зображення на косяках входу, напевне, являють собою підосистему певного рівня, відкритого для інших компонентів системи, вивчення якої ніяк не може обмежитися рамками однієї роботи. Той факт, що зображення може включатися в систему

і на рівні співвідношення пропорцій, причому ці два рівня, не співпадаючи, можуть пересікатися, свідчить, що система гробниці організована не лінійно, а в багатовимірний простір.

У висновках підведені підсумки досліджуваної проблеми, сформульований ряд висновків, визначені перспективи подальшого вивчення вибраної тематики. Основні положення висновків були викладені вище, під час висвітлення змісту роботи. Подальше, більш глибоке дослідження давньоєгипетської гробниці як системи, один із компонентів якої – настінні рельєфи, пов'язується між собою шляхом особливого співвідношення розмірів, безумовно, зробить певний вплив на наше розуміння давньоєгипетського зображення і всього давньоєгипетського поховання. З'являється можливість вивчити суть і закономірність подібного зв'язку, виділити ієрархію компонентів гробниці (серед яких можуть опинитися не тільки образотворчі, але й архітектурні складові поховання), по-іншому подивитися на проблему граней системи і т. ін.

Список робіт, опублікованих по темі дисертації

Куликов Ф.И. Мировоззренческая основа древнеегипетского иконографического канона / Днепроп. гос. ун-т. - Днепропетровск, 1994. 11 с. Рукопись деп. в ГНТБ Украины . № 1712 Ук 94.

Куликов Ф.И. Опыт системного анализа изображений хозяина гробницы в древнеегипетском рельефе Старого царства/ Днепр. гос. ун-т. - Днепрпетровск, 1994. - 10 с. Рукопись деп. в ГНТБ Украины. № 1713-Ук 94

Куликов Ф.И. Канон пропорций в системе египетской вельможеской гробницы Старого царства.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02. - всеобщая история, Днепрпетровский университет, Днепрпетровск, 1996.

Исследуется проблема канона пропорций в древнеегипетских настенных изображениях, рассматриваемых в качестве одного из компонентов системы погребения. В результате анализа обширного материала установлено, что высеченные в рельефе фигуры хозяина гробницы не могли строиться по какому-либо одному эталону, как это принято считать. Выяснилось, что пропорции каждой из фигур строились с учетом размеров других изображений, расположенных внутри помещения. Древнеегипетская вельможеская гробница функционирует на принципиально новом, неизвестном нам ранее структурном уровне - посредством особого соотношения размеров компонентов внутри групп рельефов. Выявлены общие закономерности подобного взаимодействия на примере парных изображений хозяина погребения.

Kylikov F. J. Canon Proportions in the System of Egyptian
Nobleman Tomb of the Old Kingdom

The dissertation on searching the Degree of the candidate of historic sciences on speciality 07.00.02 - general history, Dnepropetrovsk University, 1996.

The present dissertation researches the problem of the canon proportions in the Old Egyptian wall pictures which we being examined as one of the components of numerous materials proved, that the mastervis figures of tomb cut in relief couldnt be built according to one standard as it is considered.

As it is turned out every figure proportions were built according to standards of other pictures placed inside the room. The Old Egyptian nobleman tomb functions on a neu unknown to us before structural level - bu the use of special correlation of the components inside the group of relieves. The general regularity of such interactions after the example of the pair pictures master's tomb.

Ключові слова: канон пропорція, система єгипетської гробниці, структурні рівні системи.

Тип ДГУ зак. 916-100.